

BALNEOLOŠKI TURIZAM U FOJNICI – STANJE I PERSPEKTIVE

Haris Jahić

Univerzitet u Sarajevu, Prirodno-matematički fakultet, Odsjek za geografiju,
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
haris-jahic@hotmail.com

Mak Selimović

Aquareumal d.o.o., Banjska 1, Fojnica
Bosna i Hercegovina
selimovic.mak@hotmail.com

Balneološki i zdravstveni turizam Fojnice baziran je na izvorištima termomineralne vode koje nastaju iz mezozojskih, pretežno trijaskih krečnjaka i dolomita sa srednjobosanskim škriljavim planinama u jezgri. Ovi vidovi turizma predstavljaju osnovu cjelokupnog privrednog razvoja općine Fojnica. Primjenjujući standardnu klasifikaciju, na osnovu svih urađenih analiza, može se zaključiti da fojnička termalna voda pripada slabo mineralnim vodama hidrokarbonatno – sulfatno – kalcijско – natrijskog tipa, da je po gasonosti-azotna, po radioaktivnosti-radonska, po temperaturi - hipotermalna. Isto tako vrijedno je istaći da se u njoj nalaze rijetki mikroelementi kao što su litijum, stroncijum i rubidijum koji su u balneološkom pogledu veoma značajni za kompleksno djelovanje vode na ljudsko zdravlje.

Turistički promet zasnovan je na smještajnim kapacitetima Reumala, Aquareumala i novosagrađenog hotela Natura. U pomenutim objektima ostvaruje se daleko više noćenja u odnosu na bilo koju drugu ustanovu sličnog tipa u Bosni i Hercegovini. U turističkom prometu ne postoji izražen sezonski karakter, za razliku od turističkih destinacija u Bosni i Hercegovini predisponiranih za razvoj kupališnog ili planinskog turizma.

U savremenom periodu banjske ustanove u Fojnici pokušavaju prestrukturirati turističku privredu iz strogo liječilišnog turizma u wellness, sportski i rekreacioni turizam. U skladu s tim potrebno je u većem stepenu turistički valorizirati atributivne prirodne i društvene elemente geografske sredine kojima općina Fojnica raspolaže. Na ovaj način razvile bi se komplementarne turističke djelatnosti i dijelom rasteretio primarni turistički potencijal predstavljen fojničkim banjama.

Ključne riječi: Fojnica, banje, balneološki turizam, zdravstveni turizam, wellness, Reumal, Aquareumal, turistički promet

BALNEOLOGICAL TOURISM IN FOJNICA – STATE AND PROSPECTS

Haris Jahić

University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of Geography
Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Mak Selimović

Aquareumal d.o.o., Banjska 1, Fojnica
Bosna i Hercegovina
selimovic.mak@hotmail.com

Balneological and health tourism Fojnica is based on sources of thermal mineral waters created by Mesozoic, mainly limestone and dolomite with the Mid-Bosnian Schist Mountains in the core. These forms of tourism are the basis of the overall economic development of Fojnica. Applying the standard classification on the basis of realized analyzes, it can be concluded that Fojnica thermal water belongs to weak mineral waters hydrocarbon - sulphate - calcium - sodium type, that is by gasses-nitrogen, per-radioactive radon, according to temperature - hypothermal. Also it is worth to note that it contains rare trace elements such as lithium, strontium and rubidium in balneotherapy terms very important for complex effects of water on human health.

Tourist traffic is based on accommodation facilities in Reumal, Aquareumal and newly built hotel Natura. Above mentioned objects achieved far more overnight stays than in any other institution of a similar type in Bosnia and Herzegovina. In tourist traffic there is no pronounced seasonal character, as opposed to the tourist destinations in Bosnia and Herzegovina predisposed to the development of the beach and mountain tourism.

In the modern period the spa facilities in Fojnica try to restructure the tourism industry from strictly healing tourism in wellness, sports and recreation tourism. Accordingly, it is necessary to a greater extent attribute tourist valorisation of natural and social elements of the geographic environment where municipalities Fojnica has. In this way, developed to complement the tourist industry and partly relieve the primary tourism potential presented by Fojnica spas.

Keywords: *Fojnica, spas, balneological tourism, health tourism, wellness, Reumal, Aquareumal, tourist traffic*

UVOD

INTRODUCTION

Balneološki turizam je turistička grana, koja se zasniva na korištenju termomineralnih voda u turističkom prometu. Ovaj prirodni resurs se ubraja u najranije korištene na kome se razvila najstarija turističko-medicinska grana nazvana balneologija (balneum, lat. – kupatilo, logos, grč. – nauka). Liječenje u termomineralnim vodama, upotreba mineralnih izvorskih voda za piće i udisanje oslobođenih gasova iz vode na mjestu izviranja, je veoma drevna terapijska metoda, gotovo koliko i civilizacija. (Spahić i Temimović, 2014.) Termomineralne vode, kao prirodni turistički resursi, različito se turistički valorizuju i koriste za banjsko liječenje, rekreaciju, rehabilitaciju, te im je, u skladu s navedenim, turistička vrijednost različita. Stepen turističke valorizacije termomineralnih voda zavisi od njihove

proučenosti, načina kaptiranja izvora, njihove izdašnosti, hemijskog sastava, shvatanja savremene medicine o ljekovitosti voda, tradicije stanovništva, opremljenosti medicinskih i turističko-ugostiteljskih objekata i drugih karakteristika.

Vrlo značajna svojstva termomineralnih voda, kao atributivnog elementa prirodne geografske sredine, jesu njihova terapijska, rekreativna, a ponekad i estetska svojstva. Korištenje termomineralnih voda u turističke svrhe u svijetu ima izuzetno dugu tradiciju, te su nerijetko pored najpoznatijih izvora ove vrste nikla naselja (banje) gotovo u potpunosti opredjeljene za prihvata i boravak turista. Neka od ovih banjjskih naselja postala su svjetski poznata, kao što su Karlove Vari, Bijaric, Herculanium, Baden Baden, Merano i druge. Naša zemlja je izuzetno bogata banjama i banjjskim liječilištima od kojih su najpoznatije banje u Fojnici, Olovu, Ilidži, Tesliću, Bijeljini, Gradačcu, Prnjavoru, Laktašima i Kozarskoj Dubici. Nerijetko, kao što je to slučaj upravo u Fojnici, ovi termomineralni izvori i banje predstavljaju osnovu privrednog razvoja cjelokupne općinske privrede.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE TERMOMINERALNIH VODA U FOJNICI BASIC CHARACTERISTICS OF TERMOMINERAL WATERS IN FOJNICA

Klasifikacija termomineralnih voda **Classification of termomineral waters**

Mineralnim vodama se smatraju one vode koje u jednom litru sadržavaju više od jednog grama rastvorenih mineralnih materija. U slučaju da ta količina prelazi 50 grama u jednom litru vode, takve vode se nazivaju rastvorima. (Stanković, 2000.) Brojnim i različitim medicinskim istraživanjima je utvrđena ljekovitost mineralnih voda i rastvora u liječenju čitave palete različitih oboljenja i povreda. Upravo zbog ovih navedenih činjenica, vrlo često se za mineralne vode koristi termin ljekovite vode. Važno je napomenuti da se u ljekovite vode ubrajaju i one vode koje imaju manje od jednog grama mineralnih materija u jednom litru vode, ako u sebi sadrže povećanu količinu rastvorenih gasova. Ako je sadržaj gasnih emanacija radijuma (radona) visok ovakve vode se nazivaju ljekovitim radioaktivnim vodama.

Bez obzira da li se govori o mineralnim, gasnim ili radioaktivnim vodama, sve one potiču iz dubljih stratuma zemljine kore, te vrlo često imaju povišenu temperaturu i nazivaju se termomineralnim vodama. Prema temperaturi vode, mineralne vode se dijele na hladne ili akrotopege i tople ili akroterme. Prva skupina voda se vrlo često koriste kao osvježavajuća pića, zbog njihove ljekovitosti, prijatnog okusa i iskričavog izgleda. Kao osnova za razvoj balneološkog turizma ove vode se koriste za liječenje digestivnih oboljenja ili urinarnih infekcija. Za Fojnicu, sa ovog aspekta, daleko veći značaj imaju vode druge skupine (akroterme), koje se primjenjuju u liječenju bolesti ili povreda kod kojih je potrebna viša temperatura vode. Izvorske vode čija je temperatura viša od temperature vode normalnih izvora nazivaju se termalnim i dijele se na:

- hipotermalne,
- homeotermalne i
- hipertermalne izvorske vode

Hipotermalne vode imaju temperaturu između 20°C i 34°C, homotermalne imaju temperaturu vode približnu temperaturi čovječijeg tijela i iznose od 34°C do 38°C, dok hipertermalni izvori imaju temperaturu vode višu od 38°C. Ako su termalne vode mineralne onda se one nazivaju termomineralnim vodama. (Spahić i Temimović, 2014.)

Iz svakodnevnog života je poznato da sve mineralne vode nisu ljekovite, niti su sve tople vode mineralne. Kako bi se neka podzemna voda smatrala mineralnom vodom neophodno je da u sebi sadrži minimalno tačno određenu količinu mineralnih materija, koja se određuje u odnosu na graničnu vrijednost obične (slatke) i mineralne vode.

Tabela 1. Podjela mineralnih voda prema preovlađujućem sadržaju minerala i gasova
Table 1. Distribution of mineral waters according to the prevailing content of minerals and gases

Komponenta (g/l vode)	Granica između slatke i mineralne vode	Minimum za uvrštavanje u kategoriju mineralne vode	Naziv mineralne vode
Ugljen dioksid	0,250	0,750	Kisela
Sumporovodik	0,001	0,010	Sumporovita
Radon (Mahove jedinice)	3,500	10,000	Radonska
Litijum	0,001	0,005	Litijumska
Željezo	0,001	0,010	Željezovita (Gvožddevita)
Arsenik	0,0001	0,001	Arsenična
Brom	0,005	0,025	Bromna
Jod	0,001	0,010	Jodna
Radijum	10 ⁻¹¹	10 ⁻¹¹	Radijumska
Metaborna kiselina	0,05	0,050	Borna
Silikatna kiselina	0,025	0,075	Silicijumska

Izvor: (Ovčeničkov, 1955)

Termomineralne vode u Bosni i Hercegovini javljaju se unutar geotektonskih kompleksa: središnjih i unutrašnjih Dinarida. Većina mineralnih i termalnih voda povezana je sa dubokim rasjednim zonama, koji uvjetuju savremenu ascendentnu konvekciju hidrotermi u dubokom kršu. Pored toga, mogu se javiti na mjestima šarijaženja trijaskih karbonata preko krednog fliša, podređeno, a primarno na hladnom kontaktu paleozojskih sa karbonatnim naslagama. Nije rijedak slučaj hladnog kontakta ultramafita i karbonata, odnosno jursko-dijabaz rožne serije sa karbonatima. U središnjim Dinaridima termomineralne vode nastaju iz mezozojskih, pretežno trijaskih krečnjaka i dolomita sa srednjebosanskim škriljavim planinama u jezgri, kao one u Fojnici. Paleozojske naslage su fundament i za pojavu termomineralnih i mineralnih voda u Unsko-sanskom i drinskom paleozoiku, kao što su one kod Bihaća, Sanskog Mosta, Višegrada i Srebrenice. (Spahić i Temimović, 2014).

Prve ozbiljnije naučne analize termalne vode u Fojnici uradio je E. Ludwig 1888. godine. Primjenjujući standardnu klasifikaciju, na osnovu svih urađenih analiza, može se zaključiti da fojnička termalna voda pripada slabo mineralnim vodama hidrokarbonatno – sulfatno – kalcijско – natrijskog tipa, da je po gasonosti-azotna, po radioaktivnosti-radonska, po temperaturi hipotermalna. Isto tako vrijedno je istaći da se u njoj nalaze rijetki mikroelementi kao što su litijum, stroncijum i rubidijum koji su u balneološkom pogledu veoma značajni za kompleksno djelovanje vode na ljudsko zdravlje. U tabeli 2. prikazane su osnovne osobine ove termalne vode. Ono što posebno odlikuje ovu termomineralnu vodu, u odnosu na ostale poznate vode, jeste njena slaba mineralizacija, uz značajno prisustvo radona kao izvora radioaktivnosti koji se kreće u dozvoljenim granicama. Inhalacijom zraka koji sadrži radon, ingestijom vode koja sadrži radon, te tretmanom u kupkama, podvodnim masažama i kupanjem u kadama i bazenima, liječe se reumatske, kožne, neurološke bolesti, bolesti lokomotoričkog aparata, kardiovaskularne bolesti, te bolesti metabolizma.

Tabela 2. Fizičke i hemijske karakteristike termomineralnih voda u Fojnici
Table 2. Physical and chemical characteristics of termomineral waters in Fojnica

Fizičke karakteristike		Hemijski sastav			
		Anioni		Kationi	
Temperatura vode	30 °C	Bikarbonati mg HCO ₃ /l	475,8	Natrijum mg Na/l	22,6
Boja	Bez boje	Sulfati mg SO ₄ /l	24,96	Kalijum mg K/l	2,4
Miris	Na sumporovodik	Hloridi mg Cl/l	8,1	Kalcijum mg Ca/l	68,69
Prozirnost (mutnoća)	Bistra	Utrošak KMn O ₂ /l	0,7	Magnezijum mg Mg/l	12,58
Reakcija pH	7,3	Slobodni ugljen.dioksid mg CO ₂ /l	11	Željezo mg Fe/l	nema
		Sumporovodnik mg H ₂ S/l	1,16		
		Alkalitet u dh	21,84		
		Stalna tvrdoća u dh	-		
		Ukupna tvrdoća	12,47		
		Rastvor O ₂ mg/l	5,92		
		Ukupna mineralizacija mg/l	615,4		
		Ispareni ostatak	260 mg		

Izvor: (Kasić, 2013)

Balneološki i zdravstveni turizam Fojnice

Balneological and health tourism in Fojnica

Balneološki i zdravstveni turizam nisu istoznačni pojmovi. Sedamdesetih godina prošlog vijeka, u prvim pokušajima determinacije i definicije zdravstvenog turizma, zdravstveni turizam se predstavljao kao granična djelatnost između medicine i turizma, u kojem ekonomski subjekti iz područja turizma i zdravstvene institucije organiziraju boravak turista u klimatskim i banjskim mjestima primarno radi prevencije oboljenja, rehabilitacije ali i liječenja uz pomoć prirodnih ljekovitih faktora. (Spasojević i Šušić, 2011.) Svjetska zdravstvena organizacija WHO (World Health Organization) i Internacionalno udruženje naučnih turističkih eksperata AISET (International Association of Scientific Experts in Tourism) opisuju zdravstveni turizam kao putovanje radi korištenja termomineralne vode i klime s ciljem poboljšanja zdravlja. Analizirajući teorijska znanja o zdravstvenom turizmu uočava se da je reč o specijalizovanoj turističkoj-zdravstvenoj ponudi razvijenoj na osnovu lječilišta, banja i klimatskih mjesta. Resursnu osnovu zdravstvenog turizma, u užem smislu, čine prirodni ljekoviti faktori (ljekovite termomineralne vode, ljekovita blata – peloidi, ljekovita nafta, ljekovita klima, medicinska infrastruktura i stručni kadrovi), dok zdravstveni turizam, u širem smislu, podrazumjeva korištenje svih turističkih atraktivnosti, koje prilikom boravka mogu zadovoljiti individualne potrebe za liječenjem i oporavkom, ali uz unapređenje zdravlja, upražnjavanje rekreacije, upoznavanje kulture i učešće u događajima.

Zdravstveni turizam se, u suštini, razvio od banjskog turizma koji je baziran na termalnim izvorima i ljekovitom potencijalu mineralnih voda. Prateći definiciju ESPA-e (The European Spas Association) riječ „banja“ znači „mineralni izvor“ ili „ljekovito mesto gde postoji mineralni izvor“. Suština pojma je u raspoloživosti tih lokaliteta da osiguraju odgovarajuću, ne samo turističku, već i zdravstvenu infrastrukturu i sadržaj za boravak

gostiju koji ih posjećuju sa sasvim određenom namjerom. (ESPA) Drugim riječima, banjski turizam je uži pojam od zdravstvenog turizma i podrazumjeva vrstu zdravstvenog turizma koji se sprovodi u banjskim centrima u cilju liječenja određenih bolesti, poboljšanja psihofizičkog zdravstvenog stanja ili relaksacije organizma.

Banjski ili balneološki turizam Fojnice u savremenom procesu transformacije turističke ponude doživljava transformaciju od čisto lječilišnog ka zdravstvenom turizmu. To podrazumjeva proširenje ponude, obogaćenje sadržaja boravka posjetilaca i stvaranja čitavog niza različitih programa za različite potrebe turista. Na primjeru Fojnice, ova transformacija podrazumjeva prerastanje banja od lječilišnih objekata u savremeno uređene i programima obogaćene centre koji nude programe prevencije, rehabilitacije, wellness-a i drugih sportsko-rekreativnih programa koji privlači ne samo pacijenta kome država finansira produženo liječenje i rehabilitaciju, nego i zdravog gosta koji je svjestan da je neophodno da za sopstveno zdravlje i kondiciju sam finansira svoj odmor i boravak u fojničkim banjama.

Gotovo cjelokupni privredni razvoj Fojnice temelji se na razvoju turizma i zdravstvenog balneološkog turizma. „Fojnica je 2015. godine centar banjsko – rekreativnog, avanturističkog, sportskog i planinskog turizma, obezbjeđenih uvjeta za razvoj poduzetništva i zapošljavanja, čistog okoliša i zdrave hrane, sa uređenom infrastrukturom i efikasnom lokalnom upravom, koja će u saradnji sa privredom i građanima stvarati uvjete za bolji život i biti primjer razvijene lokalne zajednice." (Izvod iz Strateškog plana općine Fojnica 2010-2015) Ovdje je značajno napomenuti da jedino banjski kompleksi Fojnice mogu predstavljati samostalni turistički potencijal, dok su svi drugi atributivni prirodni i društveni elementi geografske sredine samo komplementarni turistički potencijali. Zbog toga su sasvim opravdana materijalna ulaganja s ciljem povećanja smještajnih kapaciteta i obogaćivanja ponuda u banjama Fojnice i oslanjanje turističke privrede na razvoj zdravstvenog turizma. Značaj zdravstvenog turizma je tim veći ako se spoznaju aktuelni evropski trendovi gde preko 10% klijenata putuje na različite zdravstvene tretmane u inostranstvo, što rezultira ekonomskim učincima od preko 12 milijardi eura godišnje. U svijetu permanentno raste trend potražnje za specijalizovanim zdravstveno-rekreativnim centrima koji nude kombinaciju liječenja, rehabilitacije i rekreacije. U kontekstu obogaćivanja sadržaja ponude i proširenja sezone, mediteranske destinacije izgrađuju savremenu turističku strukturu s brojnim zdravstveno-rekreativnim sadržajima, opslužujući tom ponudom preko 160 miliona posjetilaca godišnje. Razvijene evropske turističke zemlje imaju bogato iskustvo, dugo čak dva vijeka, u korištenju prirodnih faktora a posebno u banjskim, talasoterapeutskim i balneoterapeutskim centrima namjenjenim pretežno domaćoj klijenteli u okviru sistema zdravstvenog i socijalnog osiguranja, ali sve više i inostranoj potražnji. Od preko hiljadu banja, odnosno hidrotermalnih mjesta širom Evrope gotovo jedna trećina locirana je u Nemačkoj (340), oko 10% u Francuskoj (198), a značajan broj bilježi se i u Italiji, Austriji te Švicarskoj koji danas čine značajan segment turističke ponude u formi zdravstvenog turizma (Geić, Geić i Čmrlec, 2010).

Prema navodima Strategije razvoja turizma Republike Srbije korisnici zdravstvenog turizma su uglavnom ženske osobe, iako je posljednjih godina primjećen stalni rastući interes muškaraca. Imaju između 35 i 55 godina i imaju više ili visoko obrazovanje. Uglavnom žive u urbanim sredinama ili predgrađima, a banjske destinacije posjećuju najčešće bez djece. Glavni motiv dolaska je oporavak i rehabilitacija, rekreacija, pravilna ishrana i redukcija težine, programi obrazovanja i sl. Ovi gosti vole da se bave i aktivnostima na otvorenom poput golfa, biciklizma i pješaćenja, ali vole da upoznaju i kulturno i historijsko naslijeđe

sredine u kojoj se nalaze. Nemaju sezonsku preferenciju. U izboru destinacije najviše se oslanjaju na preporuke prijatelja i poznanika, ali će uzeti u obzir i preporuke putničkih agencija, odnosno knjige ili vodiča, takođe koriste internet radi boljeg informisanja. Slični zaključci su izvedeni iz studije o banjskom turizmu u svijetu 2009. godine gdje se primjećuje da su veliki broj žena i ljudi preko 30 godina starosti korisnici wellness usluga i proizvoda, ali je relativno malo muškaraca i mladih ljudi. Razlozi ovakvog trenda nisu u potpunosti istraženi, ali naravno da su žene uvijek bile više zainteresovane za fizički izgled, kozmetičke tretmane, pitanje tjelesne težine i ishranu od muškaraca. Muškarci preferiraju drugačije vidove relaksacije, od kojih neki imaju wellness dimenziju kao što je sport ili fitness aktivnosti. Popularne aktivnosti za muškarce uključuju saune, parne sobe i teretane. Sa druge strane, mladi ljudi (18 - 25 godina) nemaju velikih potreba za wellness proizvodima i uslugama jer trpe manje stresa u odnosu da populaciju preko 30 godina starosti. U svrhu privlačenja ove populacije neophodno je u propragandnim porukama koristiti riječi kao što su: fitnes, bjekstvo (bijeg), zabava i sl. (Smith & Puczko, 2009.)

Smještajni kapaciteti i turistički promet u Fojnici **Accommodation facilities and tourist traffic in Fojnica**

Banjski kompleks termomineralnih voda je osnovni nosilac privrednog razvoja cjelokupne općine Fojnica. Smještena je u grupu, zdravstvenog, wellness, banjsko-lječilišnog i kupališnog turizma. Za potrebe razvoja specifičnih tipova turizma osnovan je privredni subjekt RRC „Fojnica” koji je moderno opremljen centar za medicinsku rehabilitaciju, a u okviru kojeg djeluju: Hotel „Reumal“ sa bazenom, trim kabinom, restoranom, kafanom, kamin salom i kompletnim medicinskim sadržajem za rehabilitaciju i Nova bolnica sa svim potrebnim medicinskim tretmanom. Centar se prostire na površini od 600.000 m² dok korisni zatvoreni prostor zauzima 20.845 m², sa ukupno 282 smještajne jedinice i 520 ležaja. U sklopu Centra je i apartmansko naselje „Aquareumal“ (za smještaj, odmor i rekreaciju, a čini ga 16 objekata sa 74 apartmana), kao i „Aquadark“ na 12.000 m² od čega je 1.000 m² vodnih površina različitog sadržaja. U sklopu RRC „Fojnica“ planira se izgradnja još smještajnih kapaciteta u skladu sa turističkom potražnjom.

Na sadašnjem stepenu razvoj Lječilište Reumal Fojnica raspolaže sa slijedećim sadržajima:

- 282 smještajne jedinice od čega 70 jenokrevetnih soba, 164 dvokrevetnih soba, 8 trokrevetnih soba, 21 soba prilagođena osobama sa invaliditetom, te 19 apartmana (ukupno 520 ležaja);
- Restoran Reumal (kapacitet 450 mjesta), restoran Nova Bolnica (kapacitet 120 mjesta), restoran Kamin (kapacitet 60 + 65 bašta), restoran Stara Banja (kapacitet 70 + 100 bašta), a la carte restoran (kapacitet 90 mjesta) i aperitiv bar (50 mjesta);
- dva zatvorena bazena površine 120 m²;
- tri zatvorene sale za aerobik, pilates i sl. ukupne površine 200 m²;
- pet soba za masažu, ukupne površine 80 m².

Wellness centar Reumal je otvoren u septembru 2013. godine, a prostire se na površini od 280 m². Sadrži finsku i parnu saunu, jacuzzi, podvodnu masažu, salone za različite vrste masaža, kneipp i tople klupe, fitness sobu sa trakama za trčanje i biciklima, kozmetički salon sa najmodernijom opremom, relax sobu namijenjenu odmoru i relaksaciji, te vitamin bar za osvježenje. Ovaj moderni wellness centar je dio strateškog obogaćivanja i proširivanja turističke ponude Reumala, ali i Fojnice, čineći dostupnima specifične usluge na ovim

prostorima. U saradnji sa partnerima Wellness centar je opremljen savremenim aparatima čijom se primjenom ostvaruju izvanredni rezultati u domenu estetike, kozmetike i wellnesa. Pored klasičnih wellness usluga poput masaža i sauna, centar nudi i tretmane iz oblasti kozmetike i estetike. Iz ponude treba posebno naglasiti tretmane kavitacije i radiofrekvencije, moderne postupke neinvazivnog i bezbolnog uklanjanja masnih naslaga, kao alternativa liposukcije. Efekti ovih tretmana su višestruki: poticanje metabolizma, uklanjanje masnih naslaga, uklanjanje celulita, zatezanje kože, učvršćivanje kože i oblikovanje tijela.

Tabela 3. Turistički promet u banji Reumal Fojnica
Table 3. Tourism traffic in the spa Reumal Fojnica

	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	Prosjeak
Broj noćenja	141.925	153.495	163.934	150.414	148.349	144.423	139.086	150.520	149.018
Popunjenost kapaciteta (%)	74,8	80,9	86,4	79,3	78,2	76,1	73,3	79,3	79,0

Izvor: (Spahić i Temimović, 2014.; Marketing strategija, 2014.)

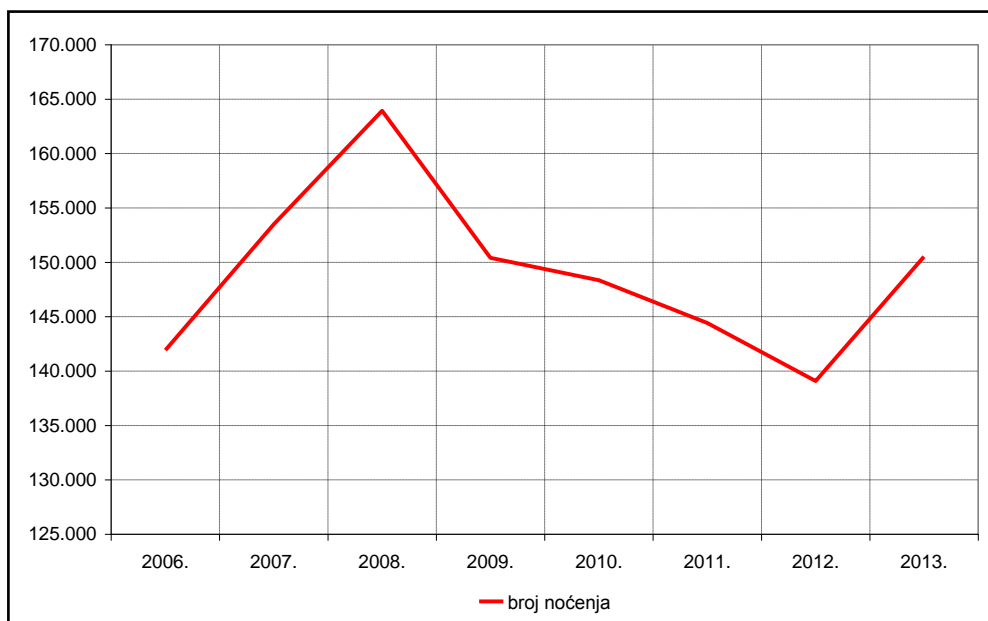
U periodu od 2006. do 2013. godine broj noćenja u Reumalu je varirao od približno 139 hiljada 2012. godine, do rekordnih, gotovo 164 hiljade, 2008. godine. U analiziranom periodu u banjnskom-kompleksu Reumal ostvareno je 149.018 noćenja, što je daleko više od bilo kojeg drugog sličnog kompleksa u Bosni i Hercegovini. Primjera radi, banja Vrućica – Teslić, koja ima gotovo 900 ležaja, nalazi se na drugom mjestu po ostvarenim noćenjima u Bosni i Hercegovini sa manje od 115 hiljada noćenja u prosjeku. To je u odnosu na Reumal manje za preko 34 hiljade ostvarenih noćenja. Kao egzemplar može poslužiti i poznata banja Aquaterm u Olovu sa, u prosjeku, ostvarenih 26 hiljada noćenja. Drugim riječima, turistički promet Reumala petostruko je veći od turističkog prometa Aquaterma u Olovu.

Sl. 1. Banja Reumal u Fojnici
Fig. 1. Spa Reumal in Fojnica

Popunjenost smještajnih kapaciteta u istom periodu varirao je od 73,3% do maksimalnih čak 86,4% 2008. godine. Prosječna nivo iskorištenosti smještajnih kapaciteta Reumala iznosi 79%. Navedeni pokazatelji ukazuju na činjenicu da razvoj turizma u Fojnici nema sezonski karakter i da se može govoriti o cjelogodišnjem razvoju turizma. Zbog toga Fojnica predstavlja jedno od najznačajnijih turističkih mjesta u Bosni i Hercegovini i koja, za razliku od npr. olimpijskih planina ili bosanskohercegovačkog primorja čiji su smještajni kapaciteti popunjeni samo tokom zimske skijaške, odnosno ljetne kupališne sezone, ima tokom cijele godine gotovo ravnomjerno popunjene smještajne kapacitete.

Na osnovu posljednjeg istraživanja zabilježeno je da su zdravstveno-rehabilitacioni gosti (pacijenti) generirali oko 85% zdravstveno turističke potražnje, a wellness gosti 15%. Navedeni podaci upućuju na zaključak da su primarne potrošačke grupe u Reumalu osobe sa zdravstvenim problemima, osobe starije dobi i osiguranici zavoda za zdravstveno osiguranje. Najveći dio turističkog prometa ostvaruju domaći gosti (84%), dok su strani gosti najčešće iz Hrvatske, Slovenije i Libije. Svi navedeni pokazatelji ukazuju na primarno najrazvijeniji liječilišni turizam koji se ostvaruje kroz ponudu različitih zdravstvenih programa: balneo terapija, fizikalna terapija, fizikalna terapija za nepokretne korisnike, te kardiorehabilitacija.

Sl. 2. Turistički promet u Reumalu u periodu 2006.-2013. godina

Fig. 2. Tourism traffic in Reumal in the period 2006-2013.

Savremeni period u turističkom tržišnom pozicioniranju karakterišu ulaganja s ciljem proširenja osnovne ponude novim sportsko-rekreativnim i zabavnim sadržajima. Jedno od najznačajnijih materijalnih ulaganja i tržišnog profiliranja za različite turističke potrošačke segmente provedena je izgradnjom novog savremenog turističkog apartmanskog naselja

Aquareumal, te izgradnjom vodenog parka Aquapark i aparthotela Natura. Apartmansko naselje Aquareumal obuhvata 16 objekata tipa „bosanska vila“, podijeljenih na četiri cjeline: Terra (Zemlja), Aeris (Zrak), Flamma (Vatra) i Aqua (Voda).

Turistički promet u Aquareumalu u Fojnici mjeri se u prosjeku sa dodatnih 18 hiljada ostvarenih noćenja u godišnjem prosjeku. Na osnovu izvještaja uposlenika Aquareumala prosječno zadržavanje turista iznosi 2,7 dana, gdje dominiraju domaći gosti (88%), dok ostatak turističke klijentele čine gosti iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, te arapskih zemalja. Unutar kompleksa, pored ugostiteljskih objekata i tržnog centra, nalaze se kongresne dvorane, kao i restorani „Terra” i „Avlija“. Turistička ponuda Aquareumala proširena je izgradnjom Aquaparka površine 14.000 m² koji se sastoji od rekreacijskog bazena i bazena za djecu, podvodne masaže, whirlpool jame, wellness tretmana na otvorenom, pješčanih i travnatih plaža, terena za odbojku na pijesku, stolova za stoni tenis, dječijih igraonica i sl. U ovom dijelu turističkog objekta dominiraju jednodnevni posjetitelji zainteresovani za sportsko-rekreacijski turizam.

ZAKLJUČAK CONCLUSION

Termomineralni izvori, banjsko liječilište, smještajni kapaciteti i vodeni parkovi čine izvanredni turistički potencijal Fojnice, koji je u savremenom periodu valorizovan u izuzetno visokom stepenu. Na ovaj način turistička djelatnost predstavlja osnovicu cjelokupnog privrednog razvoja općine Fojnica. Tradicionalni liječilišni turizam vezan za termomineralne izvore i danas predstavlja najznačajniji turistički vid iskorištavanja prostora. Prateći savremene turističke trendove, Liječilišta Reumal i Aquareumal proširuju svoju turističku ponudu kroz nove sadržaje namjenjene različitoj turističkoj klijenteli zainteresovanoj za wellness, sportski, rekreacioni i kupališni turizam. Posebna pažnja ovoj klijenteli treba biti posvećena i kroz razvoj komplementarnih tipova turizma. Općina Fojnica izuzetno je bogata atributivnim prirodnim i društvenim elementima geografske sredine, koje omogućuju razvoj različitih tipova turizma. Pored osnovnih sadržaja koje banja pruža svojim korisnicima, u svom programu trebala bi da ima programe, odnosno, organizovane kraće ili duže izlete u neke od atraktivnih turističkih lokaliteta Općine, a u zavisnosti od želje korisnika. Na ovaj način banjski turizam bi značajno potpomogao ostalim vidovima turizma, a samim tim i jačem razvoju Općine. Istodobno bi se mogla smanjiti preopterećenost primarnog turističkog kapaciteta predstavljenom fojničkim banjama. Prednost Fojničke banje, koja je istovremeno svjetski trend, jeste blizina dva manja općinska skijaška centra, koje treba dobro saobraćajno i funkcionalno uvezati, i planirati u paket programima. Među turističkim potencijalima kojima se na izuzetno kvalitetan način može proširiti recentna turistička ponuda predstavljaju su i planinskim područjem Vranice, Prokoškim jezerom i Fojničkom rijekom, posjetama i turističkim turama Franjevačkom samostanu, Atik džamiji ili Tekijama u Vukeljićima i Oglavku, planinama Bitovnjom i Pogorelicom i sl. Svi navedeni pokazatelji ukazuju na činjenicu da Fojnica predstavlja jedno od najznačajnijih turističkih područja u Bosni i Hercegovini.

Literatura
Literature

- Spahić M., Temimović E., 2014.: Termomineralne vode Bosne i Hercegovine u funkciji balneološkog turizma, *Acta geographica Bosniae et Herzegovinae*, br. 2, str. 65-75, GEOUBIH, Sarajevo;
- Stanković S. M., 2000.: Turistička geografija, Peto dopunjeno izdanje, Geografski fakultet, Univerzitetu u Beogradu, Beograd,
- Ovčeničnik A. M., 1955.: Opšta hidrogeologija, Moskva
- Kasić A., 2013.: Istraživanje prirodne radioaktivnosti u mineralnim i termomineralnim vodama BiH, Doktorska disertacija, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Tuzli, Tuzla
- Spasojević M., Šušić V., 2011.: Savremene tendencije u razvoju zdravstvenog turizma u svijetu i Srbiji, Teme, Časopis za društvene nauke, Godina XXXV, br. 1., str. 149-162, Univerzitet u Nišu, Niš;
- Geić S., Geić J., Čmrlec A., 2010. : Zdravstveni turizam - egzistencijalna potreba u suvremenom društvu, *Informatol.* 43, str. 317-324., Split,
- Smith M., Puczko L., 2009.: Health and wellness tourism, Oxford, UK: Butterworth - Heinemann/Elsevier, Oxford
- Marketing strategija zdravstvenog turizma u prekograničnom području Bosna i Hercegovina – Srbija, 3K Consulting d.o.o. Srajevo, Sarajevo, 2014.
- Internet izvori:
www.reumal.ba (Pristupljeno: 27. 12. 2015.)
www.aquareumal.ba (Pristupljeno: 27. 12. 2015.)
www.espa-ehv.com (Pristupljeno: 27. 12. 2015.)

SUMMARY**BALNEOLOGICAL TOURISM IN FOJNICA – STATE AND PROSPECTS****Haris Jahić & Mak Selimović**

University of Sarajevo, Faculty of Science, Department of Geography, Zmaja od Bosne 33-35, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Thermo-mineral springs, baths, accommodation and water parks are excellent tourist potential in Fojnica, which is, in the modern period, valorized in an extremely high level. In this way the tourist industry is the basis of the overall economic development of Fojnica. Traditional balneologic tourism related to thermal mineral springs even today represents the most significant aspect of tourism exploitation of space. Following the latest trends in tourism, spa Reumal and Aquareumal expand its tourist offer through new events for different tourist clientele interested in wellness, sports, recreation and beach tourism. Special attention to this clientele needs to be concentrate to the development of complementary types of tourism. Municipality Fojnica, extremely rich with attributive natural and social elements of the geographic environment, enabling the development of different types of tourism. In addition to the basic facilities that spa offers to its customers, spas program should have programs or organized short or long trips in some of the attractive tourist sites of the municipality, depending on the wishes of the user. In this way, health tourism would significantly facilitate to other forms of tourism, and therefore a stronger development of the Municipality. At the same time it may reduce the overload of the primary tourist capacity presented by Fojnica spas. The advantage of Fojnica spa, which is also a worldwide trend, is the vicinity of two smaller municipal ski center, which should be connected with good

traffic and functionally bound, and plan to package programs. Among the tourist potentials that are of outstanding quality and may extend recent tourist offer were presented and the mountainous area of Vranica, Prokoško lake and river Fojnica, visits and tourist tours Franciscan monastery, Atik mosque or Tekijas in Vukeljići and Oglavak, mountains Bitovnja and Pogorelica etc. All these indicators point to the fact that Fojnica is one of the most important tourist areas in Bosnia and Herzegovina.

Authors

Haris Jahić

Master of geographical sciences, senior assistant at the Faculty of Science, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. Performs exercises, among other things, from Tourism and environmental protection and Methods of teaching geography. Currently performs doctoral studies at the Faculty of Science in Sarajevo, in the field of Tourism.

Mak Selimović

Master of geography in the field of tourism and environmental protection. In the modern period, an employee in the management of the spa Aquareumal in Fojnica.